

PRIKAZI I OCJENE

Ankica Čilaš Šimpraga
Prominska antroponimija

Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2023., 222 str.

Ankica Čilaš Šimpraga u svojem se prerano ugaslom životu bavila onomastičkim, dijalektološkim, leksikografskim i standardološkim temama. Ipak, onomastika ju je najviše zaokupljala, a ujedno i pružala mogućnost da pišući o imenima – znakovima koji nerijetko u sebi nose dijalektni biljeg, koja su u svojim službenim likovima sastavnicama standardnojezičnoga leksika i koja „pozivaju” da ih se specifičnim, njima prilagođenim metodama leksikografski obradi – pokaže da vrstan onomastičar mora dobro poznavati dijalektne značajke kraja čiju imensku građu obrađuje, da mora razumjeti samosvojnu imensku standardnojezičnu normu te specifične parametre imenskoga leksikografskog opisa.

Uronjena u izazovan imenski svijet hrvatsku je onomastiku obogatila brojnim radovima u kojima se doticala najraznovrsnijih onomastičkih tema među kojima se osobito ističu one vezane uza zavičajnu Prominu. Prominska antroponimija i toponimija bile su temom njezina doktorskoga rada, koji je uspješno obranila 2006. godine. Antroponimijski dio doktorata tijekom godina koje su uslijedile do radivala je, proširivala i upotpunjavala novim terenskim podacima te u nj unosila nove spoznaje vezane uza život i funkcioniranje imenā. Rezultat toga njezina višegodišnjega rada pretočen je u monografiju *Prominska antroponimija*, koju je objavio Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

U kratkome uvodnom dijelu knjige (*Uvod*, str. 11–13) autorica navodi da je velika depopulacija prominskoga kraja bio jedan od poticaja njezinih antroponomastičkih istraživanja s ciljem spašavanja brojnih antroponima od zaborava te njihove antroponomastičke obradbe koja uključuje etiološki, etimološki i tvorbeni prikaz, opis sustava prominske antroponimije te njegova funkcioniranja u prošlosti i sadašnjosti. Da bi ostvarila zacrtani cilj, arhivsku je građu ispisala iz više vrela koja se odnose na različite vremenske odsječke – od osmanskih deftera iz sredine 16. stoljeća do matičnih knjiga s kraja 20. stoljeća, a terensku je građu sama prikupila. Slijedi poglavlje naslovljeno *Smještaj, obilježja i povijest Promine* (str. 15–36). U njemu autorica iznosi važnije izvanjezične čimbenike koji su utjecali na oblikovanje prominske antroponimije. U zasebnim potpoglavljima piše o smještaju i geografskim te gospodarskim obilježjima Promine, daje pregled povijesti prominskoga kraja do dolaska Hrvatā, od dolaska Hrvatā, preko

osmanlijskih osvajanja, razdoblja osmanlijske vladavine i odlaska Osmanlija, do najnovijih vremena. Kratko se osvrće i na srpsko stanovništvo u Promini.

O prominskome govoru, koji pripada novoštokavskomu ikavskom ili zapadnom dijalektu, njegovim fonološkim (vokalskim, konsonantskim, prozodijskim) i nekim morfološkim značajkama iščitanim iz antroponimijskih likova, autorica piše u zasebnu poglavlju (str. 37–41).

Četvrto, najopsežnije poglavlje (str. 43–119) – *Osobna imena* – početak je središnjega dijela knjige. Autorica najprije čitatelje upoznaje s razvojem imenskoga sustava u Hrvata te definira predmet istraživanja i opisuje metodologiju. Potom iz stoljeća u stoljeće, od sredine 16. do konca 20., prikazuje bitne značajke osobnoimenskoga sustava iščitane iz građe prikupljene arhivskim i terenskim istraživanjem. Nakon detaljne analize u vrelu dominirajućih trorječnih antroponimijskih formula (npr. *Jelovac, sin Dragoja, Andrija, sin Kovačev*) osmanskoga deftera nahije Nečven iz 1550., koji sadržava samo muška osobna imena, zaključuje da u to vrijeme prevladavaju izvedena (npr. *Dragoje, Miloj, Radan, Vučeta*) i složena (npr. *Dragobrat, Radoslav, Vukmir*) narodna osobna imena. Analiza osobnoimenske građe šibenske matične knjige i popisa krizmanikā iz kanonske vizitacije (oba su vrela nastala u 17. stoljeću) pokazala je da u prominsku antroponimiju ulazi sve veći broj svetačkih osobnih imena, a narodna se sve rjeđe upotrebljavaju, što se tumači provođenjem odluke Tridentskoga koncila. Na osnovi potvrda osobnih imena iz matice krštenih u Promini 80-ih godina 18. stoljeća zaključuje se da je obilježje osobnoimenskoga repertoara, u kojemu dominiraju svetačka imena, velika entropija. Krštenicima su se najčešće nadijevala osobna imena moćnih kršćanskih svetaca, koji su u narodu poznati kao zaštitnici od bolesti ljudi i životinja – *Ivan, Mate, Antun, Nikola, Luka, Marko, Juraj i Josip*. Zнатan broj ženskih osobnih imena u tome je razdoblju dobiven mocijskom tvorbom od muških osobnih imena (npr. *Antonija, Bartolomeja, Filipa, Jurka, Jakovica*). Osobna imena Hrvata u 19. stoljeću autorica proučava na temelju anagrafa iz 1862. za Župu Prominu. Uočava se kontinuitet nadijevanja svetačkih imena, koja i dalje dominiraju, ali je bitna novost da u to vrijeme u službeni repertoar ulazi sve veći broj pokraćenih osobnih imena (npr. *Grgo, Joso, Jure, Mate, Mile*). I ženska osobna imena toga razdoblja pokazuju slične značajke. Autorica na osnovi matičnih knjiga Parohije Kistanje i Parohije Vrbnik donosi i značajke osobnoimenskoga repertoara srpskoga stanovništva prominskoga kraja. Dvadeseto je stoljeće s antroponomastičkoga motrišta najdetaljnije obrađeno. Zbog bitnih društvenih previranja i promjena koje su obilježile to stoljeće, autorica osobna imena promatra u nekoliko razdoblja – nakon Prvoga svjetskog rata (uočava velik broj dvostrukih osobnih imena, kakva se u prominskoj seoskoj sredini dotad nisu nadijevala, te veći broj narodnih imena), u razdoblju 1946. – 1955. (i dalje se sve više nadijevaju narodna imena, unose se nova aloglotska imena, pojavljuju se ideološki

obojena imena), 1966. – 1975. (znatno se smanjuje broj stanovnika, a zbog otvaranja prema drugim krajevima, kulturama i medijima u imenski repertoar ulaze nova, nerijetko pomodna osobna imena), te 1991. – 2000. (ratno i poratno razdoblje snažne depopulacije; prevladavaju aloglotska osobna imena sa samo jednim nositeljem). U zasebnome se potpoglavlju analiziraju imena osoba koje su živjele u inozemstvu, a imaju hrvatsko državljanstvo. Autorica uočava da djeca koja žive u inozemstvu dominantno imaju tradicionalna prominska, pretežito svetačka imena (npr. *Ante, Luka, Marko; Katarina, Marta*), što se tumači željom roditeljâ da se ne prekine veza sa sredinom iz koje su potekli. Posebno je potpoglavlje posvećeno muškim osobnim imenima u neslužbenoj uporabi, gdje je velik broj pokraćenih, ali i različitim sufiksima izvedenih osobnoimenskih likova. U zaključnome dijelu poglavlja o osobnim imenima autorica ustvrđuje da se najveće promjene u osobnoimenskome repertoaru uočavaju u 20. stoljeću, kada moderna načela nadijevanja osobnih imena potiskuju tradicionalna – djeci se daju imena „koja nitko ne nosi”, „koja lijepo zvuče”, imena koja potječu iz književnosti, filma, glazbe... Tek se iznimno nailazi na primjenu tradicionalnoga nasljednog načela.

Peto je poglavlje knjige o prominskoj antroponimiji (str. 121–140) posvećeno najmlađoj antroponimijskoj kategoriji – prezimenima. Nakon precizne definicije prezimena slijedi pregled razvoja prezimenâ izvan Hrvatske, u Hrvatskoj i njihova pojavnost u Promini. Za razliku od europskih prezimenskih početaka, koji prema nekim istraživanjima sežu u 8. stoljeće, razvoj prezimena u Hrvatskoj možemo pratiti od 12. stoljeća, a u Promini do formiranja prezimenskoga fonda dolazi početkom 18. stoljeća, s time da su prezimena ženskih osoba potvrđena tek u drugoj polovici toga stoljeća. Autorica u nastavku piše o prezimenima s jezičnoga motrišta – opisuje fonološke i morfološke značajke prominskih prezimena, osvrće se na jezično podrijetlo riječi na kojima se ta prezimena temelje, analizira ih s obzirom na motivaciju (prezimena od osobnih imena, prezimena nadimačkoga postanja, prezimena nastala prema nazivima zanimanja, prezimena etničkoga postanja) te ih podrobno opisuje s obzirom na motivaciju i tvorbu. Poglavlje o prezimenima završava prikazom frekventnosti prominskih prezimena.

U šestome poglavlju (str. 141–159) autorica tematizira osobne nadimke. I to poglavlje počinje uvodnim dijelom u kojemu se osobni nadimci definiraju, iznose se razlozi njihova nastanka i prati pojavnost u povijesnim vrelima. Slijedi opis metodologije njihove obradbe. S obzirom na to da je za razumijevanje nadimaka u nekoj sredini važno poznavati tu sredinu u sociološkome i antropološkome smislu, autorica će prionuti opisu obilježja prominske seoske sredine koju karakterizira socijalna zatvorenost, patrijarhalnost, velik broj djece u obitelji, suživot više obitelji u zadružnoj organizaciji s osobama istoga prezimena, osuda žena koje nikad nisu rodile niti su se udavale... Osobito je zanimljivo kratko potpoglavlje o zamjenskim imenima, antroponimijskoj kategoriji na granici između osobnih imena

i osobnih nadimaka, te činjenica da su ona zastupljenija isključivo pri imenovanju muškaraca. S obzirom na jezično podrijetlo, osobni se nadimci, kao i druge antroponimijske kategorije, temelje na idioglotskim i aloglotskim leksemima. Za znatan dio njih autorica će konstatirati nejasnu motivacijsku osnovu, što nije značajkom samo prominskoga osobnonadimačkog sustava. I osobne nadimke – posebno muške, a posebno ženske (kojih je znatno manje jer ih zamjenjuju andronimi, tj. imena izvedena od muževa osobnoga imena ili nadimka) – autorica podvrgava motivacijsko-tvorbenoj analizi pokazujući brojne motivacijske poticaje pri njihovom nastanku.

U sedmome je poglavlju (str. 161–183) riječ o obiteljskim nadimcima, neslužbenoj antroponimijskoj kategoriji, koja je, kao i osobni nadimak, dopunsko sredstvo pri identifikaciji pojedinca u vrijeme kad prezimena još nisu bila ustaljena, ali se zadržala i nakon formiranja prezimena. Zbog izrazite depopulacije prominskoga kraja prikupljen je relativno malen broj obiteljskih nadimaka (mnogi su se, nažalost, nepovratno izgubili). Polazeći od definicije obiteljskih nadimaka u postojećoj onomastičkoj literaturi i njihove podjele na prave (koji su izrazno potpuno različiti od prezimena obitelji) i neprave (koji su izvedeni od prezimena obitelji), autorica konstatira da u prominskoj antroponimiji nema potvrda nepravih obiteljskih nadimaka. U nastavku obiteljski se nadimci promatraju unutar neslužbene antroponimijske formule (posebno za muškarce, posebno za žene), navode se primjeri dvostrukih obiteljskih nadimaka (npr. *Pálići/Pâvlovići*) i prikazuje se frekventnost pojedinoga obiteljskog nadimka (uz navođenje prezimena obitelji). Obiteljski se nadimci podvrgavaju motivacijsko-tvorbenoj analizi – najčešće je riječ o izvedenicama koje u svojoj osnovi imaju osobno ime (npr. *Jândrijići, Jurénovići, Mătešini, Vráníći*) ili nadimak (npr. *Cólići, Máčkovići, Pívčovi, Rúdonjini*), a vrlo su rijetki obiteljski nadimci s nazivom zanimanja (npr. *Sviráčov*) te etnikom ili etnonimom u osnovi (npr. *Puljížovi*). Na kraju je ovoga poglavlja tablica s abecednim popisom obiteljskih nadimaka te prezimenom obitelji koja se tim nadimkom identificira i kratica imena naselja u kojemu je obiteljski nadimak potvrđen.

Osmo je poglavlje *Zaključak* (str. 185–190). U njemu autorica u osnovnim crtama sažima bitne značajke analiziranih antroponimijskih kategorija prominskoga kraja.

Slijedi popis izvorā i literature (str. 191–200) te rječnik prominskih prezimena (str. 201–218). U tome su rječniku prezimena poredana abecednim redom te se uza svako donosi podatak o prvoj potvrdi i ostalim potvrdama, kratica imena naselja u kojemu je prezime potvrđeno i prikazuje se njegova tvorbena struktura uz objašnjenje značenja prezimenske osnove. Ako se zapis prezimena u vrelima razlikuje od suvremenoga, to se bilježi u zagradi iza natukničkoga prezimena.

Knjiga završava popisom izvorā ilustracija (str. 219) i kratkom bilješkom o autorici (str. 221–222).

Prominska antroponimija Ankice Čilaš Šimprage uzorno je napisana monografija koja zainteresiranoga čitatelja poučava o bitnim značajkama svake od triju osnovnih antroponimijskih kategorija, a potom ga detaljno upoznaje s prominskim antroponimima ističući sličnosti s ostalim dijelom hrvatske povijesne i suvremene antroponimije te osobito naglašavajući specifičnosti prominske antroponimije. Autorica antroponime promatra kao sociolingvističke činjenice dokazujući da se pravilnim pristupom i interpretacijom njihovih izraza i doimenskih značenja riječi na kojima se temelje ponire u svijest imenovatelja, otkriva vjerojatnost poticajā za nadijevanje baš tih i takvih imena na tome području. Antroponimija je, potvrđuje to svojom monografijom Ankica Čilaš Šimpraga, zrcalo vremena i prostora u kojemu je nastala, odslik društvenih, političkih, ekonomskih i drugih prilika.

Knjiga je pisana vrlo jasno i pregledno, definicije su precizne, interpretacija uvjerljiva, tvrdnje potkrijepljene argumentima. Preglednosti pridonose brojne tablice i slike kojima je popraćen tekst.

Uvjereni smo da će *Prominska antroponimija* svojim naslovom privući ponajprije brojne Promince – i one koji su ostali u jednome od jedanaest prominskih naselja i one koji su se iz njih iselili. Svi će oni na brojnim mjestima u knjizi pronaći osobno ime nalik svojem, prezime kojim se i sami imenuju, prepoznat će pokoji osobni ili obiteljski nadimak vežući ga uza svoje rođake, znanice i prijatelje ili pak uz obitelj koju poznaju ili su ju poznavali. Čitajući knjigu, bit će okruženi poznatim antroponimima, a opisom i objašnjenjima antroponimijskih likova doznat će brojne informacije u njih ugrađene, koje su svjedoci života i običaja njihovih predaka, ali i njih samih. Osim Prominaca, *Prominska* će *antroponimija* zasigurno naći svoje čitatelje među jezikoslovcima – ponajprije će za njom sa zanimanjem posegnuti (antrop)onomastičari, zatim dijalektolozi i sociolingvisti, standardolozi i povjesničari jezika. Zanimljive informacije iščitane iz antroponimijskih likova u knjizi će naći i etnolozi te povjesničari.

Ankica Čilaš Šimpraga nije dočekala svoju knjigu na kojoj je godinama radila nastojeći da antroponimijska građa u njoj bude što potpunija, a njezin prikaz, opis i obrada što bolji i sustavniji. Uspjela je u svojem naumu napisavši važan prinos boljemu poznavanju hrvatske antroponimije, pouzdan priručnik i siguran vodič za daljnja antroponimijska istraživanja.

Anđela Frančić